

מאמר תשיעי
מעניני ההגדה

מתחיל בגנות ומסיים בשבח

מה הועיל לנו שהוציא את אבותינו, ומה הנפ"מ אם היינו משועבדים לפרעה או לאומה אחרת כמו מדי יון ואדום, אלא דלשום אומה אין אנו משועבדים כמו שהיו במצרים.

וע"פ האמור נוכל להבין גם למה קרא הקב"ה לישראל בני בכורי בהיותם עוד משוקעים במ"ט שערי טומאה, ומדוע לא המתין לקוראם כך עד שיעשו תשובה ויהיו ראויים לזה. והענין כאמור, שאם הי' השי"ת ממתין שיהיו ראויים לזה, היתה זו אהבה התלוי' בדבר שבטל דבר בטלה אהבה, ונמצא דרך בזמן שיהיו עושים רצונו של מקום יתיחס עליהם התואר בני בכורי ישראל, אך כשלא יקיימו רצונו ית' יתבטל מהם התואר הזה, ע"כ קרא עליהם הקב"ה את התואר בני בכורי ישראל דוקא בעת שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, לגלות כי אהבתו ית' לישראל היא אהבה שאינה תלוי' בדבר ואינה בטלה לעולם, שבכל מצב שהם נמצאים הרי הם נקראים בני בכורי ישראל, וכמו דקיי"ל כר"מ שבין עושין רצונו של מקום ובין אינם עושים רצונו נקראו בני.

ב.

ועפ"ז יש לבאר מחלוקת רב ושמואל אם מתחיל כגנות היינו מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו או עבדים היינו, דרב ס"ל שהגנות הגדולה ביותר אצל יהודי היא ע"ז, מכיון שהשורש של יהודי הוא אמונה, וממילא הגנות הגדולה ביותר ושיא שפל המצב הוא מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו. ושמואל ס"ל דמתחיל בגנות הוא עבדים היינו לפרעה במצרים, שכמבואר ענינו השעבוד לקליפה ולזוהמא של מצרים, ולא עצם העינוי שע"ז אנוסים היו על פי הדיבור, אלא שהגזירה היתה רק ועבדום וענו אותם.

א.

בגמ' (פסחים קטז.) מאי גנות רב אמר מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו ושמואל אמר עבדים היינו לפרעה במצרים. ויש לומר בטעם הענין שמתחיל בגנות, ולמה לא להתחיל מיד מהשבח שעכשיו קרבנו המקום לעבודתו, וכן מה הגנות שעבדים היינו, הרי זו היתה גזירה מהקב"ה בכרית בין הבתרים ולא הי' על החטא משום שאין עיקר מצות סיפור יציאת מצרים על האותות והנפלאות שעשה עמנו הקב"ה כשידוד המערכות, אלא על שבחר בנו כיצ"מ להיות לעם הנבחר. ולכן מתחיל בגנות, להורות שזה שבחר בנו לא הי' מתוך שהיינו ראויים, ורק באהבתו בחר בנו. בחינת רצון ולמעלה מכל הסיבות, שאין טעם ברצון, אבל אם היתה הבחירה בעת שהיו ראויים א"כ הי' זה כחי' אהבה התלוי' בדבר שבטל דבר בטלה אהבה ואין האהבה נצחית, משא"כ כשבחר בנו במצב של גנות בהיותנו בשפל המצב בתכלית הרי מה שבחר בנו הוא נצחי.

ומהות הגנות שעבדים היינו, הרי לא הי' זה ברצונם, אלא שהגזירה לא היתה אלא ועבדום וענו אותם, אבל לא שנהפך לעבדים משועבדים בתכלית, כמאמרם ז"ל שהיו במצרים כעובר במעי אמו, שאין לעובר שום עצמאות ומציאות בפני עצמו. וזה הענין שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה משום שהיינו עבדים משועבדים למצרים. ואמנם אחרי שהוציאנו הקב"ה ממצרים שוב לעולם לא נהי' עבדים ומשועבדים לשום אומה ולשון, וגם אם עושים לנו כל מיני צרות, לעולם אין אנו משועבדים להם כרוח. ובוזה תירצנו קושית המפרשים על מה שאומרים בהגדה ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה.

אין יציאת מצרים
היא הסיבה
לגלות

נתיבות

פסח

שלום

רנ

אבל לא נגזר עליהם שיהיו משועבדים בתכלית, וזו הגנות שבעבדים היינו לפרעה במצרים, ששקעו כ"כ בטומאה והגיעו למצב כה שפל להיות משועבדים לגמרי למצרים. והיינו דס"ל שהגנות הגדולה ביותר אצל יהודי היא להיות משועבד כליל לקליפת מצרים, היינו לזוהמא והטומאה שלהם, כי העצם של יהודי הוא גוי קדוש כמד"כ כי עם קדוש אתה לה"א, שאין הקדושה מעלה צדדית אלא זה העצם של איש יהודי הנקרא גוי קדוש, ולכן הגנות הגדולה ביותר היא היותם עבדים ומשועבדים לקליפת וטומאת מצרים. ולהלכה נקטינן ככ' הדעות, כי האמת שב' ענינים אלו אמונה וקדושה הם הענינים העיקריים של יהודי, ובעצם הא בהא תליא, שכן מצד עצמותו ומצד שורש נשמתו יש לכל יהודי אמונה, ואם סובל ממחשבות ודעות שאינן טהורות בעניני אמונה הר"ז נובע מפגמים בקדושה, ומאידך כל כמה שיהודי יותר טהור בקדושה אמונתו בהירה יותר, ומחלוקתם רק באיזה מהם ההתחלה, וב' היסודות האלו רמוזים בדם פסח ודם מילה שהוצרכו ישראל ביצי"מ כדי להמשיך עליהם הגאולה. פסח הוא ענין האמונה, כמאה"כ ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל וגו', שנתגלה בבחירות גדול ההשגחה הפרטית, ומילה הוא ענין הקדושה. ב' יסודות הללו אין איש יהודי יכול להשיגם רק אם שופך את דמו עליהם במסי"נ, כמרומו בדם פסח ודם מילה. ואף שכל ישראל מאמינים בני מאמינים, הנה בבחירות האמונה אין לה סוף, ולהגיע לדרגה הנכונה של בחירות האמונה אי אפשר בלא מסירות נפש.

ג.

וי"ל עוד שענין מתחיל בגנות הוא לצורך סיפור

גדולתו של עם ישראל שהתחיל מגנות, ורב ס"ל שיספר מענין האמונה, איך מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ושורשו של עם ישראל הוא מתרח אבי אברהם ואבי נחור, אשר שם ה' המקור לע"ז וכפירה, ובכ"ז נתעלה אברהם אבינו ע"ה ע"י מסירות נפש באור כשדים, והגיע לדרגה כה עילאית ראש לכל המאמינים. ושמואל ס"ל מעבדים היינו לפרעה במצרים, היינו מענין קדושה, שאף שעבדים היינו לפרעה במצרים מקום הזוהמה והטומאה הגדולים ביותר שבעולם, בבחי' ערות הארץ, בכ"ז נתעלו ישראל משם ליעוד של ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, גוי שכל מהותו קדושה.

עוד י"ל ענין מתחיל בגנות ומסיים בשבח, כי כלל גדול הוא שכל מה שהוא יותר חומרי הרי הוא במילואו ותקפו מיד בתחילתו, ורק בבחי' הצורה מתחילה בקטנות ומוסיף והולך וגדל. ולכן הדומם הוא מיד בהתחלתו במלוא קומתו ואין בו גידול והתפתחות, אבל הצומח וכן חי ומדבר מתחילים מקטנות והולכים וגדלים, כמו בצומח שזורעים הגרעין והוא משוקע בכוף עד שנוקב ומתחיל לצמות, וכן החי והמדבר מתחילה מלוכלך במעי אמו עד שנולד והולך ומתפתח. וגם בין החי והמדבר יש הפרש גדול, כי החי אמרו חז"ל שור בן יומו קרוי שור, והוא מיד עם היולדו בשיא גדלותו, אבל המדבר שיותר גדול במעלתו מתחיל בגנות, כמו התינוק הנולד שכולו מלוכלך ואין בו ממעלות האדם חכמה ודעת, ועוברים עליו ימי קטנות וכו' עד שבא לגדלות. ועד"ז ההפרש בין אומות העולם שהם מתחילים בגדלות, בבחי' שור בן יומו קרוי שור, משא"כ עם ישראל מתחילים בגנות מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, שכל זה מורה על גדלות ערכם של ישראל שהם בבחי' אדם כמאחז"ל אתם קרויים אדם, וצריך לעבור כל שלבי ההתפתחות עד כי מגיעים לגדלות.

כנגד ד' בנים דברה תורה

כנגד ד' בנים, היינו שיש בה עניני חיזוק בעבודת ה' לכל אחד באשר הוא, שבכל מצביו הרוחניים יכול להתחזק כי לכן נחשב לפני המקום. הן אם הוא במצב של בן חכם, והן אם הוא במצב של בן רשע

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דברה תורה וכו'. ענין ההקדמה הזאת מהמגיד לומר ד' פעמים בלשון ברוך יהודי להשי"ת היא ע"ז שדברה תורה